

Finlandssvenskhet som kulturell konstruktion

Vad innebär finlandssvensk identitet idag och vad har den under olika tider betytt för denna folkdel med från majoriteten avvikande språk och kultur i det tvåspråkiga finländska folkhemmet? Hur har finlandssvenskarna med fulla medborgerliga och nationella rättigheter kommit att profilera sig som annorlunda, att definiera sig som minoritet som måste kämpa för sin existens? Är denna benäm-

ning överhuvudtaget berättigad jämfört med andra "riktiga" minoriteter bl.a. i Europa och med tanke på det nationella erkännandet? Dessa är bl.a. frågor som författarna i boken *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*¹ försöker svara på. Boken är strukturerad så att alla huvudkapitel som inleds med ett teoretiskt resonemang har ett eget bärande tema från den etniska mobiliseringen kring sekelskiftet, kulturell konfrontation och etniska mötesplatser till stereotypisering, visualisering av symboler samt kulturell tvåspråkighet. I det sammanfattande sjunde kapitlet granskas begreppen *minoritet* och *identitet* som icke-angripbara finlandssvenska sanningar ur en kritisk synvinkel. Ca en tredjedel av författarnas

¹ Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist. *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2001. (Folklivsstudier XXI.) (SLS skrifter 633.) 479 s. Ill.

bidrag har i någon form publicerats tidigare, men en del av dessa har omarbetats för den aktuella utgåvan. Finlandssvenskhet analyseras på olika nivåer och ur olika synvinklar: som nationella, kollektiva och individuella självbilder samt som genealogisk och kontrastiv process. Författarna poängterar att deras syfte inte är att söka efter de för alla finlandssvenskar gemensamma kulturdragen. Målet är däremot att analysera hur finlandssvenskheten, också pejlad mot andra mellaneuropeiska minoriteter, har konstruerats och skapats och alltjämt skapas och bekräftas i vardagen i kontakt och interaktion med andra, såväl egna gruppledmedlemmar som finnar. Den drygt hundra år gamla konstruktionen av det finlandssvenska har skett med hjälp av myten om den finlandssvenska familjen, där allmogen (bönderna och fiskarna) och den borgerliga eliten kommit att samlas som en enhetlig folkstam, familj, kring det gemensamma modersmålet. Den finlandssvenska begreppsvärld och de ikoner som skapades vid förra sekelskiftet och under 1900-talets första decennier utgör enligt Lönnqvist för finlandssvenskarna ett symboliskt kapital med såväl språkliga som nationella dimensioner. Begreppsvärlden har genererat och genererar en finlandssvensk kultur om och om igen (samma teman såsom språket, folkminskning, isolation kontra integrering, aktualiseras i olika sammanhang år efter år). Hurdan är då den äkta finlandssvensken? frågar Yrsa Lindqvist i sin analys om en reklamkampanj för dagstidningen Huvudstadsbladet. Hon konstaterar att bilden som man får är medvetet elitistisk för att avgränsa tidningens läsarkrets från övriga finländare. Huruvida man upplever den som sann eller ej innebär att man då antingen innesluts i eller utesluts ur gruppen "äkta" finlandssvenskar.

Den finlandssvenska identiteten upprätthålls genom kontrastering mot den finska, varvid språket är den viktigaste markören. Sammanfaller socialgrupp och språkgrupp struktureras gränserna grupperna emellan genom stereotyper och oftast negativt laddade värderingar om båda grupperna som då upplevs för varandra främmande hävdar Lindqvist. Bristande språkkunskaper tenderar nämligen att förorsaka främlingsskap och fördomar gentemot den andra språkgruppen. Enligt Åström kan såväl känslan av att avgränsas och bli betraktad som en utomstående ge upphov till en osäkerhet som avspeglar sig i kontakten mellan grupperna. Å andra sidan förekommer stereotyper ofta när gränserna gentemot de andra inte upplevs så klara. Stereotyperna blir då ett sätt att göra skilljelinjerna tydligare. Utjämnas de sociala olikheterna grupperna emellan öppnas möjligheter

till interaktion på likvärdig basis oberoende av olika språk. Då uppstår ett förhållande som kan kallas "bejakad olikhet", dvs det annorlunda är accepterat.

De visuella symbolerna har fungerat och fungerar som bekräftelser av finlandssvenskheten. Lönnqvist exemplifierar bl.a. med vikingaskepp som en tidig symbol vars uppgift var att skapa medvetenhet om finlandssvenskarnas gemensamma ursprung såsom man då uppfattade det. Att skapa och bekräfta finlandssvensk gemenskapskänsla hade likaså kalendrarna som sin uppgift. Genom att studera deras pärbilder ges läsaren en uppfattning om vilka symboler som upplevts viktiga under olika år. Vill man sedan manifesteras sin etniska eller språkliga tillhörighet kan detta ske genom att man samlas under dessa gemensamma symboler bl.a. i (hembygds)fester med språklig anknytning. Att hävda det traditionella (följa gamla festmönster och rutiner) blir då identitetsstärkande inom den grupp man hör till eller representerar. Finlandssvenskarnas språkliga och kulturella identitet har bekräftats genom en gemensam manifestation vid sångfester, strömmingsmarknader, stafettkarnevaler och kalas i Stundars hävdar författarna. Det är den officiella, den i lagen garanterade, men i praktiken ofta inte förverkligade dimensionen av identiteten, som gör sig gällande i dessa sammanhang. Identiteten anses kräva ständiga och förnyade ansträngningar för att förbli intakt. Den rikssvenska dimensionen ter sig också intressant. Det är särskilt populärmusik med dansband från grannen i väst, visevenemang med rikssvenska trubadurer samt rocktåg och popkalas i svensk stil som bidrar till att bekräfta den språkliga identiteten hos finlandssvenskarna genom att befästa deras delaktighet i något större och nordiskt. Då intresset för finlandssvenskarna som en nationell folkgrupp minskar från de finskspråkigas sida söker man bekräftelse på annat håll, i den språkliga gemenskapen i Sverige, anser Lindqvist.

Att vara finlandssvensk i Finland kräver sin egen strategi: samtidigt som man visar lojalitet mot den nationella gemenskapen, staten Finland, identifierar man sig också med den egna språkgruppen. Den dubbla kulturella verkligheten, det finska och det svenska, utgör grunden för identitetsdaningen i de båda språkgrupperna i landet. Det finska och det svenska kan enligt Åström, i stället för att vara särskiljande, ur ett semiotiskt perspektiv ses som komplement till varandra i termer av ett "inre" och ett "yttre" eller kärnan och skalet. Det inre utgörs av ursprunget, det östliga, myterna i den finska kulturen, det yttre av det västliga, av havet präglad

hårdare finlandssvensk kultur. Den finlandssvenska nationella identitetskopplingen sker på ett djupare plan då skalet växt ihop med kärnan och inte kan avlägsnas från den. Den nationella identiteten är således densamma för båda grupperna, men likväl resultat av två parallella processer där den egna kulturen betonats som viktig. Finlandssvenskarnas strategi innebär att man upprätthåller rätten att å ena sidan som jämlik delta i skötseln av ärenden på den nationella nivån och å andra sidan bli erkänd som språkligt och kulturellt olik de finskspråkiga medborgarna. Hur denna dubbla strategi förverkligas i praktiken är beroende på individer och situationer, hur man blir bemött av de finskspråkiga och på vilket sätt finlandssvenskarna upptagits i de finskspråkigas medvetande. Känslan av tillhörighet till nationen – staten Finland och språkgruppen finlandssvenskarna kan variera i intensitet från individ till individ, men finns dock alltid med där, varför ett medvetet val att byta språkgrupp torde vara uteslutet, hävdar Åström.

De tvåspråkiga familjerna har blivit allt flera sedan slutet av 1960-talet. Vissa mönster för ensidigt språkval i blandäktenskap känner man till (bl.a. den ena partens dominans i parförhållanden, omgivningens språk, de finlandssvenska kvinnornas socialklass etc.). Problemet med denna typs dubbelidentitet har likväl inte ägnats mycket intresse

av författarna. Lönnqvist tar upp temat i förbigående i sista kapitlet, men hur denna dubbla eller t.o.m. multipla identitet i praktiken uppstår och bekräftas är en fråga som blir obesvarad. Är det möjligen frågelistmaterialet som här utgjort begränsningen? Åström hävdar att den finlandssvenska gruppidentiteten kräver sitt svar av den enskilde, dvs att alla *måste* ta ställning till språktillhörigheten. Även en fundersam och flexibel inställning innebär ett *bejakande* enligt henne. Men det finns ju tvåspråkiga som inte kan eller har mycket svårt att välja sin språkgrupp. Frågan om deras eventuella rotlöshet och konfliktfyllda valsituationer ter sig då naturlig (jfr de tvåspråkigas antal i Airos undersökning om finlandssvenskarnas kulturbeteende från 1994).

Boken är trots sin stora omfång intressant läsning som ger en mångsidig bild av finlandssvenskheten. Det numera så självklara begreppet analyseras både på ett teoretiskt och konkret plan, såväl som en etnisk mobilisering i början av 1900-talet och sett ur 1990-talets perspektiv som en kulturell konstruktion. Om detta medvetandegörande av det finlandssvenska, denna syn om finlandssvenskheten som en doktrin genom definitionens makt, i verkligheten omfattar alla (även tvåspråkiga, ålänningar?) i målgruppen är sedan en annan fråga.

Anna-Liisa Kuczynski